

Mark L. McPHERRAN (ed.), *Wisdom, Ignorance and Virtue*, New Essays in Socratic Studies, Apeiron: a journal for ancient philosophy and science, Volume XXX, no. 4 (December 1997), 155pp.

Τις εισηγήσεις του Arizona Colloquium on Socrates, που διοργανώθηκε στις 23, 24 και 25 Φεβρουαρίου 1996 από το όμώνυμο πανεπιστήμιο, δημοσιεύει στον ανωτέρω τόμο ο καθηγητής Mark L. McPheran του Πανεπιστημίου του Maine στο Farmington των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Ο ίδιος δηλώνει λάτρης της αρχαιοελληνικής διανόησης, του Πλάτωνος και του Πύρρωνος, και φιλοδοξεί, με τις προσπάθειές του αυτές, να προκαλέσει στην πατρίδα του την αγάπη για την κλασσική φιλοσοφία. Κορυφαίοι έρευνητές του αρχαίου κόσμου, από όλα σχεδόν τα πανεπιστήμια της Αμερικής, έπεχείρησαν να σκιαγραφήσουν την αινιγματική όσο, είναι αλήθεια, και έλκυστική φυσιογνωμία του Σωκράτους επιχειρώντας να την προσεγγίσουν μακριά από πλατωνικές, αριστοφανικές ή ξενοφώντειες επικαλύψεις. Το εύρος των θεμάτων που συζητήθηκαν στο τριήμερο αυτό Συμπόσιο είναι πράγματι μεγάλο, ωστόσο, για λόγους συστηματικούς, θα ήταν σκόπιμο να ταξινομήσουμε το περιεχόμενο του βιβλίου σε τέσσερις κατηγορίες, ανάλογα προς τα επιμέρους θέματα που διαλαμβάνει, ιστορικοφιλολογικές, ηθικές, θεολογικές και γνωσιολογικές μελέτες.

Στην πρώτη ενότητα, ο William J. PRIOR (από το Santa Clara University), εισηγήθηκε το θέμα Why Did Plato Write Socratic Dialogues? σε δέκα υποενότητες: Introduction, Methodological Preliminaries, The Historical Approach, The Biographical Hypothesis, Critique of the Biographical Hypothesis, An Alternative Approach, The Role of Socrates, Why Did Plato Write Dialogues?, What was Plato Attempting to do in his dialogues?, The Early and the Middle Dialogues, Conclusion. Το συγγραφικό ενδιαφέρον του Πλάτωνος από το ένα μέρος και ο ιστορικός Σωκράτης από το άλλο μελετώνται από τον Prior υπό το πρίσμα των ομολογών θέσεων του Charles Kahn και του Gregory Vlastos. Κατά τον Prior, οί διάλογοι του Σωκράτους δεν θα πρέπει να κατανοηθούν ως προσπάθειες του Πλάτωνος για να διαφυλαχθεί στην αιωνιότητα ή φιλοσοφία του δασκάλου του ούτε, βέβαια, ως μια πιστή καταγραφή των ιδεών του φιλοσόφου ξεχωριστά και με λεπτομέρειες. Περισσότερο θα πρέπει να εννοήσουμε τους πλατωνικούς διαλόγους ως μια επιχείρηση του ίδιου του φιλοσόφου για να έγκωμιασθεί ή αξία του φιλοσοφικού βίου, όπως τον είδε ο νεαρός Πλάτων προσωποποιημένο στον Σωκράτη και σε αντιπαράθεση με άλλες μορφές ζωής.

Στην κατηγορία που διερευνά τη σωκρατική ηθική, εντάσσονται οί εισηγήσεις του Lloyd P. GERSON (από το πανεπιστήμιο του Toronto) και του Charles M. YOUNG (από το Claremont Graduate University), με τίτλο Socrates' Absolutist Prohibition of Wrongdoing και First Principles of Socratic Ethics, αντίστοιχως. Κατά τον Gerson, συγκεκριμένα, η γνωστή πρόταση του Σωκράτη «οὐδείς ἐκὼν κακός» δεν θα πρέπει να έκληφθει ως απόρροια της μεταφυσικής του φιλοσόφου κατά την οποία ο άνθρωπος εκ φύσεως συγγενεύει με τον ασφαλτο Θεό, αλλά στο πλαίσιο της ανθρωπολογίας του, που διακρίνει μέσα στο πρόσωπο τρεις ξεχωριστές και αντίρροπες δυνάμεις, το λόγο, τη βούληση και την επιθυμία. Πώς, λοιπόν, αναρωτιέται ο Gerson, μπορεί κάποιος, έχοντας πλήρη συνείδηση των πράξεών του, να στραφεί έναντίον του ίδιου του έαυτού επιδιώκοντας όσα τον βλάπτουν υποτασσόμενος, εν τέλει, όχι στα κελεύσματα της λογικής του, αλλά στις επιθυμίες του; Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Young επιχειρεί να φωτίσει τη σωκρατική ηθική από μια άλλη σκοπιά περισσότερο ώφελιμιστική. Κατ' αυτόν, η εν λόγω πρόταση του Σωκράτη, θα πρέπει να έρμηνευθεί υπό το πρίσμα της ομολογής θέσης του: κάποιος έχει πάντοτε περισσότερους λόγους να κάνει κάτι δίκαιο από το να κάνει οτιδήποτε άλλο, αφού ή αρετή φέρνει ευτυχία και ή κακία δυστυχία. Κατά τον Young ο Σωκράτης οδηγείται σ' αυτό το παράδοξο «ή αρετή είναι γνώση» εξαιτίας της ατομοκεντρικής φιλοσοφίας του, σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν κάποιος να αρνηθεί αυτό που τον συμφέρει περισσότερο.

Ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ Young ἐντοπίζει τὴν πρωτοτυπία τοῦ σωκρατικοῦ ὠφελιμισμοῦ στὴν θέση: ἡ εὐτυχία ἀποτελεῖ συγχρόνως τὸ τελικὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ ἔσχατο κίνητρο ὅλων τῶν ἀνθρώπων πράξεων.

Ἐπίσης, ὅψεις τῆς σωκρατικῆς ἠθικῆς προσεγγίζουν ὁ Thomas C. BRICKHOUSE καὶ ὁ Nikolas D. SMITH μὲ τὸ θέμα *The Problem of Punishment in Socratic Philosophy*, ποὺ ἐπιμερίζεται στὶς ὑποενότητες: *Socratic Intellectualism - Punishment, Wrong, and Harm - Punishment and Moral Correction - Correction and Faulty Beliefs - Punishment and Cure*. Κατ' αὐτοὺς, ὑπάρχει στενὴ συνάφεια ἀνάμεσα στὴν διανοητική, ὅπως λένε, ἠθική τοῦ φιλοσόφου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὅλα τὰ ἠθικὰ σφάλματα ἔχουν γνωσιολογικὴ βάση, καὶ τῶν ποικίλων μορφῶν τιμωρίας ποὺ κατὰ τὸν Σωκράτη πρέπει νὰ ἐπισείει ἡ παράβαση τῶν νόμων. Κατ' αὐτοὺς, οἱ ποινὲς ποὺ ἀποδέχεται ὁ Σωκράτης ἔχουν παιδαγωγικὸ χαρακτήρα καὶ ἀποβλέπουν τόσο στὴν ἠθικὴ ἀποκατάσταση τοῦ ἀτόμου ὅσο καὶ στὴν κοινωνικὴ του ἐπανένταξη. Ὡστόσο, ἡ θέση τοῦ Σωκράτη ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται τὴν εὐτυχία ἢ τὴν δυστυχία ὡς ἓνα ἄθροισμα ὀρθολογικῶν συλλογισμῶν καὶ ὑπολογισμοῦ, θὰ ἐπέτρεπε στὸν φιλόσοφο τὴν ἐπικύρωση μερικῶν μὴ παιδαγωγικῶν ποινῶν, ἀκόμη καὶ γιὰ περιπτώσεις ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ὑπηρετεῖται ξεκάθαρα κάποιος παιδαγωγικὸς στόχος.

Στὴν θεολογικὴ πλευρὰ τοῦ συμποσίου, ὁ Mark L. MCPHERRAN εἰσηγήθηκε τὸ θέμα *Recognizing the Gods of Socrates*, μὲ ἰδιαίτερη ἀναφορὰ στὸ βιβλίο του *The Religion of Socrates* (Penn State University Press, 1996). Βαθὺς γνώστης τῶν σχετικῶν κειμένων ὁ McPherran ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὰ συμπεράσματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ σύγκριση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς λαϊκῆς θρησκείας ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τῶν θεολογικῶν θέσεων ποὺ παίρνει ὁ Σωκράτης στὴν *Ἀπολογία* ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κατὰ τὸν McPherran, ἡ κατηγορία ποὺ ὁ Μέλητος ἀποδίδει στὸ Σωκράτη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ φιλόσοφος καταδικάζεται σὲ θάνατο γιὰτὶ δὲν νομίζει θεοὺς ὅσους νομίζει ἡ πόλις, εἶναι ἓνα τυπικὸ δείγμα ἀθεϊσμοῦ μεταγενέστερης προέλευσης. Ὡστόσο, ὑπὸ στενὴ ἔννοια, ὁ φιλόσοφος θὰ μπορούσε νὰ κριθεῖ ἔνοχος ἀθεΐας, ἀφοῦ, πράγματι, ἡ θεολογία του ἀντιβαίνει πρὸς τὴν λαϊκὴ περὶ θεοῦ ἀντίληψη τῶν συμπολιτῶν του. Κατ' οὐσίαν, ὅμως, ὁ Σωκράτης δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἄθεος, ἀφοῦ διακατέχεται ἀπὸ μιὰ δική του περὶ θεοῦ ἀντίληψη.

Ὁ Daniel W. GRAHAM ἀπὸ τὸ Brigham Young University, ἐκδότης τοῦ ἔργου τοῦ Gregory Vlastos' *Studies in Greek Philosophy* ἐπιχειρεῖ στὴν εἰσήγησή του *What Socrates Knew*, κάτι ἐκ πρώτης ὥψεως παράδοξο. Ἀναρωτιέται ὁ Graham, ἂν θὰ μπορούσε ὁ Σωκράτης νὰ θεωρηθεῖ ἐνάρετος κρινόμενος μὲ τοὺς ὅρους τῆς ἴδιας του τῆς φιλοσοφίας; Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ Σωκράτης, ὅπως τὸν παρουσιάζει ὁ Πλάτων, εἶναι ἓνα ἐνάρετο πρόσωπο, ὥστόσο, ὅμως, ἡ διαπίστωση αὐτὴ δὲν ἔχει ἰσχὺ ἂν ὁ φιλόσοφος κριθεῖ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν θέσεών του γιὰ τὴ σχέση τῆς ἄγνοιας, τῆς γνώσης καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἄν ἡ ἀρετὴ εἶναι γνώση, ὅπως λέει ὁ Σωκράτης, ὁ ἴδιος, ποὺ «ἐν οἶδε ὅτι οὐδὲν οἶδε», δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐνάρετος. Ἡ λύση ποὺ προτείνει ὁ Graham σ' αὐτὸ τὸ παράδοξο τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας εἶναι πράγματι πρωτότυπη. Κατὰ τὸν Graham, μολονότι ὁ φιλόσοφος δὲν γνωρίζει τί εἶναι ἀρετὴ γιὰ νὰ τὴν κατακτήσει, προστατεύεται ἀπὸ ἠθικὰ ἀτοπήματα ἐπειδὴ ἔχει βαθιὰ συνείδηση τῆς ἄγνοιάς του. Ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἔννοια, λέει ὁ Graham, ἡ ἄγνοια συνιστᾷ ἓνα εἶδος γνώσης, ποὺ μπορεῖ ἐν τέλει νὰ ἀποδεικνύεται ἀνεπαρκὴς γιὰ νὰ κάνει κάποιον σοφὸ μὲ τὴν τρέχουσα σημασία τῆς λέξης, ὥστόσο, εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ὁδηγήσει κάποιον στὴν ἠθικὴ ὁλοκλήρωση.

Ἀπὸ μιὰ ἄλλη ὀπτική γωνία, ἡ Hope E. MAY ἀπὸ τὸ Central Michigan University διερευνᾷ τὴ σωκρατικὴ γνωσιολογία εἰσηγούμενη τὸ θέμα *Socratic Ignorance and the Therapeutic Aim of the Elenchos*. Παρ' ὅλο, λέει ἡ May, ποὺ οἱ σχολιαστὲς τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας ἐκτιμοῦν ὁ καθένας τοὺς διαφορετικὰ τὴν ἐλεγκτικὴ μέθοδο τοῦ φιλοσόφου καὶ τὴ γνωσιολογικὴ λειτουργία της, οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς συμφωνοῦν ὅτι ὁ φιλόσοφος στοχεύει μετερχόμενος τὴν μέθοδο αὐτὴ στὸ νὰ καταδείξει τὴν σαθρότητα τῶν ἀπόψεων τῶν συνομιλητῶν του ἀποκαλύπτοντας τὴν ἀμάθεια καὶ τὴν ἀσυνέπειά τους.

‘Υπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοια, λοιπόν, λέει ἡ May, ὁ ἔλεγχος αποκτᾷ ἀρνητικὴ σημασία καὶ ἀποδεικνύεται στὴν πράξη ὡς ὁ προπομπὸς τοῦ σαρκασμοῦ καὶ τῆς εἰρωνείας. Μιὰ τέτοια θεώρηση, ὅμως, ὅσο γενικευμένη κι ἂν εἶναι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀκριβής. Γιατί, κατὰ τὴν May, ἡ ἐλεγκτικὴ μέθοδος τοῦ Σωκράτους ἔχει θετικὴ σημασία. Ὁ φιλόσοφος στοχεύει μὲ αὐτὴν νὰ ἀποκαλύψει τὴν γνωσιολογικὴ ἀδυναμία τῶν συνομιλητῶν του, ποὺ ὅσο κι ἂν προσπαθοῦν, ἐν τέλει, ἀδυνατοῦν νὰ ὀρίσουν μὲ ἀκρίβεια αὐτὰ ποὺ πιστεύουν.

Στὴν εἰσήγησή του, Socrates and the Recognition of experts, ὁ Scott LABARGE ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Arizona ἐξετάζει τὸν πλατωνικὸ *Χαρμίδη* ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐρωτήματος: ἔάν ἡ ἐγκράτεια εἶναι ὄντως ἓνα εἶδος αὐτογνωσίας - ἡ ὁποία κατὰ τὴ σωκρατικὴ γνωσιολογία συνιστᾷ ἓνα εἶδος γνώσης - μπορεῖ αὐτὴ ἀπὸ μόνῃ τῆς νὰ βοηθήσει κάποιον εἴτε γιὰ νὰ μάθει ὅ,τι οἱ ἄλλοι γνωρίζουν εἴτε γιὰ νὰ μάθει ὅ,τι ἐκεῖνοι δὲν γνωρίζουν; Μπορεῖ, ἐντέλει, μιὰ τέτοιου εἶδους γνώση νὰ ἔχει γιὰ μᾶς σήμερα κάποια ἀξία; Παρ’ ὅλο, λέει ὁ LaBarge, ποὺ ὁ Πλάτων δὲν δίνει στὸν *Χαρμίδη* καμμία ἀπάντηση στὸ ἐν λόγω ἐρώτημα, σὲ ἄλλα σημεία ὁ φιλόσοφος ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη: ἂν κάποιος δὲν ἔχει γνώση γιὰ τὸ τί εἶναι ἓνα πράγμα δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει καὶ τίποτε περισσότερο σχετικὰ μὲ αὐτό. ‘Υπ’ αὐτὴ τὴν ἔννοια, καταλήγει ὁ LaBarge, μποροῦμε νὰ ἀναγνωρίσουμε στὶς γνώσεις τῶν ἄλλων ὅ,τι δὲν μοιραζόμαστε μαζί τους.

Στὸν πλατωνικὸ *Χαρμίδη* ἀναφέρεται καὶ ἡ Voula TSOUNA ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τῆς California Santa Barbara μὲ τὴν εἰσήγηση Socrates’ Attack on Intellectualism in the *Charmides*. Ἡ συγγραφέας, ἐπιχειρεῖ στὴν ἐν λόγω εἰσήγηση, νὰ ἐξετάσει τὸ φιλοσοφικὸ περιεχόμενο τοῦ διαλόγου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς δραματικῆς του πλοκῆς. Ὅπως λέει ἡ ἴδια, ὁ Πλάτων μὲ ὅσα γράφει στὸν *Χαρμίδη*, ἐπιφυλάσσει γιὰ τὸν Κριτία ἓναν ἀμφιλεγόμενο ρόλο. Γι’ αὐτό, ἂν κάποιος θελήσει νὰ ἀξιολογήσει συνολικὰ τὴν παρουσία τοῦ ρήτορα στὸν *Χαρμίδη*, ὀφείλει νὰ ἀπαντήσει στὴ διάζευξη ἢ θὰ πρέπει νὰ θεωρήσει πῶς ὁ Κριτίας συμβάλλει θετικὰ στὸ διάλογο ὑποστηρίζοντας γόνιμες ἀπόψεις ἢ θὰ πρέπει νὰ τὸν θεωρήσει ὡς φερέφωνο ξένων ἀπόψεων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐπισημαίνει ἡ Tsouna, ὁ ἔλεγχος ποὺ ὁ Σωκράτης ἀσκεῖ στὰ ἐπιχειρήματα τοῦ σοφιστῆ στρέφεται ἔμμεσα ἐναντίον τῶν δικῶν του ἐπιχειρημάτων καταρρίπτοντας σημαντικὰ δόγματα τῆς γνωσιολογίας του (ὅπως π.χ. τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι γνώση). Ἡ Tsouna θεωρεῖ ὅτι ἀνάμεσα στὶς προηγούμενες διαπιστώσεις ὑφίσταται στενὴ συνάφεια. Γιὰ αὐτὴν ὁ ρόλος τοῦ Κριτία εἶναι τεχνηέντως συγκεχυμένος. Τίθεται ἀφενὸς μὲν γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς ἀναγνώστες νὰ δοῦν στὴν πράξη νὰ ἐκτυλίσσεται ἡ ἐλεγκτικὴ συζήτηση, ἀφετέρου δὲ γιὰ νὰ διαπιστώσουν, ἰδίως ὁμασσι, τὶς ἐπιπτώσεις ποὺ προκαλεῖ ὁ διανοητικισμός, ἡ τεχνοκρατία καὶ ὁ ἐλιτισμός. ‘Υπ’ αὐτὴ τὴν ἔννοια, καταλήγει ἡ Tsouna, ἡ στάση τοῦ Κριτία παρομοιάζει πράγματι μὲ τὴν στάση τοῦ Σωκράτη, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο συνομιλητὲς συνδέουν τὴν ἐγκράτεια μὲ τὴν γνώση· ὡστόσο ὁ Σωκράτης προχωρᾷ ἓνα βῆμα ἐμπρὸς συνδέοντας καὶ τὰ δύο μὲ τὸ ἀγαθό.

Ὁ Hugh H. BENSON (ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Oklahoma), ξεκινᾷ τὴν εἰσήγησή του Socratic Dynamic Theory: A Sketch μὲ μιὰ διαπίστωση: γιὰ τὸν Σωκράτη, λέει ὁ συγγραφεύς, καθένας ἀπὸ ἐμᾶς ἀνάλογα μὲ τὶς γνώσεις ἢ τὶς ἐμπειρίες ποὺ ἔχει, κατέχει μιὰ δύναμη, μιὰ ἱκανότητα ἢ μιὰ ἐπιδεξιότητα. Πρὸς ἐπίρρωση τῶν ἐπιχειρημάτων του ὁ Benson, παραθέτει τὸ χωρίο 447c1-3 τοῦ *Γοργία*, ὅπου ὁ Σωκράτης συζητώντας μὲ τὸν Καλλικλῆ, λέει ὅτι σκέπτεται, σὲ ἐνδεχόμενη συνάντησή του μὲ τὸν Γοργία, νὰ τοῦ ζητήσει νὰ τοῦ ἐπιδείξει τὶς διανοητικὲς του δυνάμεις. Στὸν *Ἰωνα*, ἐπίσης, ὁ Σωκράτης διακρίνει τρία εἶδη δυνάμεως: 1. τὴ δύναμη ποὺ σχετίζεται μὲ κάποιες ἰδιαίτερες ἱκανότητες τοῦ προσώπου, 2. τὴ δύναμη ποὺ ἔχει κάποιος ἐκ φύσεως, ὅπως π.χ. ὁ μαγνήτης καὶ 3. τὴ δύναμη ποὺ κατέχει κάποιος ἀκόμη κι ὅταν δὲν τὴν ἐπιδεικνύει. Κατὰ τὸν Benson, ἡ σωκρατικὴ ἀντίληψη τῆς δυνάμεως παρὰ τὴν πρωτοτυπία τῆς, δὲν ἔχει ὅσο πρέπει προσεχθεῖ ἀπὸ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ σωκρατικὴ φιλοσοφία εἶναι μιὰ ἀκένωτη πηγὴ γόνιμου φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ποὺ δὲν ἐξαντλεῖται στὸ πλαίσιο ἐνὸς συμποσίου ὅσο ἐπιτυχημένο κι ἂν εἶναι αὐτό. ‘Υπ’ αὐτὴ τὴν ἔννοια, τὸ ἐν λόγω βιβλίο προσφέρει τὴν ἀφορμὴ γιὰ περαι-

τέρω έρευνα και αποτελεί απαραίτητο εφόδιο για κάθε μελετητή της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας. Ο αναγνώστης του, από την πρώτη κιόλας ματιά, θα διαπιστώσει πόσο εύγετική υπήρξε ή ακαδημαϊκή παρουσία του Gregory Vlastos στην Αμερική, αφού με το έργο του, όχι μόνο καθόρισε το πλαίσιο της σχετικής έρευνας, αλλά και μύησε σ' αυτήν σημαντικούς μελετητές. Όπως λέει ο McPhegan, τόσο το συμπόσιο όσο και ο έν λόγω τόμος δεν είναι τίποτε άλλο παρά ή άπτη απόδειξη του γεγονότος αυτού. Έλπίδα όλων των είσηγητών του Συμποσίου, είναι νά συνεχιστεί στην Αμερική με αμείωτο ενδιαφέρον και στο μέλλον ή μελέτη της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας. Ήδη, το πανεπιστήμιο της Arizona προγραμματίζει το Third Annual Arizona Colloquium in Ancient Philosophy με αντικείμενο Plato's Ethics and Politics, που αναμένεται με ζωηρό ενδιαφέρον.

Παναγιώτης Ν. ΠΑΝΤΑΖΑΚΟΣ
(Αθήναι)

Δημήτριος ΜΑΡΚΗΣ, *Υπό την σκιάν του Πλάτωνος. Δοκίμια ευρωπαϊκής φιλοσοφίας*, Αθήνα, εκδόσεις Στάχυ, κοινωνικές επιστήμες 12, 1996, 315 σσ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Το τέλος της Σοφίας*. Από τη μεταφυσική στην κοινωνική θεωρία, Αθήνα, εκδόσεις Στάχυ, κοινωνικές επιστήμες 16, 1999, 444 σσ.

Τα βιβλία του καθηγητή Δημητρίου Μαρκή είναι τόσο έμπεριστατωμένα, τόσο κριτικά προσανατολισμένα ώστε αναγκαστικά φέρνουν σέ άμηχανία την κριτική παρουσιάσή τους. Μιά δεύτερη διαπίστωση ωστόσο, το ίδιο προφανής, είναι πώς δεν έχουμε διόλου νά κάνουμε εδώ με μια αδιάφορη επιστήμη. Ο στοχασμός του κ. Μαρκή, ό οποίος υπήρξε μαθητής του Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλου αλλά και του Th. Adorno, και ό οποίος δραστηριοποιείται φιλοσοφικά στους κόλπους της κριτικής θεωρίας ή άλλιώς σχολής της Φραγκφούρτης, πηγάζει από μια πρωταρχική αγωνία για τα κοινά. Οί δύο αυτές προφάνειες επιτρέπουν την περαιτέρω προσέγγιση του έργου. Έτσι, το πρώτο από τα δύο βιβλία είναι μία συλλογή προ-δημοσιευμένων κειμένων του συγγραφέα, οργανικά όμως συνδεόμενων εδώ, τα όποια έχουν συγκεντρωθεί σέ τέσσερα μέρη: Το πρώτο μέρος έχει τον τίτλο: «Πλάτων και ευρωπαϊκή φιλοσοφία»· το δεύτερο μέρος, «Η στοιχειώσις της ευρωπαϊκής φιλοσοφίας»· το τρίτο μέρος, «Ευρωπαϊκή πολιτική φιλοσοφία», και το τέταρτο, «Ευρωπαϊκός έξορθολογισμός». Η απαρίθμηση αυτή των μερών και κεφαλαίων του βιβλίου έχει τό προσόν νά παρουσιάζει έν περιλήψει τις βασικές συνιστώσες της φιλοσοφικής διαδρομής του συγγραφέα, από τό παραδοσιακό σώμα της φιλοσοφίας πρὸς μία προβληματικοποίηση του συμπτωματού-ιστορικού, από τό υπερβατικό στό διαλεκτικά έρμηνευτικό. Ειδικότερα, τό πρώτο κεφάλαιο περί Πλάτωνος, τό όποιο ό συγγραφέας αφιερώνει «στον άξέχαστο δάσκαλό μου Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλο», τονίζει, δίκαια άλλωστε, ότι περισσότερο από τον δογματικό, μεταφυσικό Πλάτωνα δικαίωμα αναφοράς έχει ό κριτικός, παρεμβατικός Πλάτων, ό πλέον γόνιμος ιστορικά από τους δύο. Έγγράφεται έτσι ό συγγραφέας στή συνέχεια της πλούσιας παράδοσης της νεοελληνικής ανάγνωσης του πλατωνικού έργου, από τους «νεο-καντιανούς» Ι.Ν. Θεοδωρακόπουλο, Κ. Τσάτσο, Π. Κανελλόπουλο στίς φαινομενολογικές αναλύσεις του Κ.Ι. Δεσποτόπουλου και έφεξης. Οί σημαντικότερες όψεις του Πλάτωνος, κατά τον κ. Μαρκή, θα μπορούσαν νά συνοψισθούν στο άνέφικτο της Σοφίας και στο ασύμπτωτο μεταξύ φιλοσοφίας και τρέχουσας πολιτικής πρακτικής, κατ'άντίθεση μάλιστα πρὸς την έγελιανή διαλεκτική, δύο σημεία που θα ένστερνισθεί ό συγγραφέας στην περαιτέρω ανάπτυξη του στοχασμού του. Έμπνεόμενος από τη λεγόμενη σχολή της Φραγκφούρτης θα αντικαταστήσει στον προβληματισμό του τό θέμα της Τέχνης, προνομιακό αντικείμενο πραγμάτευσης για την κριτική θεωρία, με εκείνο της γλώσσας, έπηρεασμένος ίσως από τον δάσκαλό του Bruno Liebruks, ή ίσως και από την καταγωγή του, καθώς τό ζήτημα της γλώσσας, σέ άλλο επίπεδο βέβαια, υπήρξε καίριο ζήτημα της νεώτερης πνευμα-